

باکو و انقلاب مشروطه ایرانی

رسماء بیرزمانی



سرشناسه	پورزمانی، رسول، ۱۳۶۲
عنوان و نام پدیدآور	باکو و انقلاب مشروطه ایرانی / رسول پورزمانی
مشخصات نشر	تهران: سفیردهال، ۱۳۹۵
مشخصات ظاهری	۳۱۹ص
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۳۱۳-۴۴۲-۳
وضعیت فهرست‌نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه؛ ۲۹۰
موضوع	باکو (جمهوری آذربایجان) -- تاریخ
وضع	Baku(Azerbaijan Republic) - - History
موضوع	ایران -- تاریخ -- انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴-۱۳۲۷ق
موضوع	Iran - - History -- Constitutional Revolution, 1906-1909
رده بندی خره	۱۳۹۵ ب۲ ب۹/۵ DK۶۹۹
رده بندی دیویی	۹۴۷/۵۴
شماره کتابخانه ملی	۴۲۸۹۳۷۲



باکو و انقلاب مشروطه ایرانی

تألیف: رسول پورزمانی

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۵

صفحه‌آرایی و طراح جلد: واحد آماده‌سازی سفیردهال

لیتوگرافی، چاپ، صحافی: سفیردهال

شمارگان: ۵۵۰ نسخه ♦ شماره نشر: ۱-۵۰۳

بها: ۱۸۰۰۰۰ ریال

© حق چاپ: ۱۳۹۵، انتشارات سفیردهال www.safirardehal.ir

شابک: ۳ - ۴۴۲ - ۳۱۳ - ۶۰۰ - ۹۷۸

نشانی دفتر: تهران، خیابان مفتح، خیابان سمیه، روبه روی بانک ملی ایران، ساختمان ۱۱۸، واحد ۴
تلفن مرکز پخش: ۸۸۳۱۳۸۹۸-۸۸۳۱۹۴۴۲ کد پستی: ۱۵۸۱۸-۷۴۷۱۵ email: safirardehal@yahoo.c

همه حقوق محفوظ است. هرگونه نسخه‌برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گیومه در مستندنویسی، و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست مطالب

۱۱.....	یادداشت دبیر مجموعه
۱۳.....	مقدمه
۱۵.....	فصل اول: ارتباط با ایران بعد از استیلای روسیه تزاری
۱۷.....	باکو در جغرافیای سیاسی روسیه تزاری
۱۷.....	موقعیت جغرافیایی باکو
۱۹.....	جدایی شهرهای ایرانی قفقاز از ایران
۲۶.....	رشد و پیشرفت باکو در طی نیمه دوم قرن نوزدهم
۲۶.....	پیشرفت شهری و تمدنی باکو
۳۲.....	پیشرفت فکری مردم باکو
۳۷.....	حفظ علاقه و رابطه میان مسلمانان دو سوی ارس
۳۸.....	مظاهر علاقه آذربایجانی‌های ایران نسبت به آذربایجان قفقاز
۴۰.....	مظاهر علاقه آذربایجانی‌های قفقاز نسبت به آذربایجان ایران
۴۷.....	فصل دوم: تأثیرات فکری باکو بر انقلاب مشروطه ایران
۵۰.....	تأثیر فکری باکو بر کارگران مهاجر ایرانی
۵۰.....	دلایل مهاجرت به باکو
۵۱.....	تأثیرات جمعیتی این مهاجرت‌ها در ایران
۵۲.....	میزان مهاجرت‌ها به باکو
۵۵.....	وضعیت زندگی کارگران مهاجر در باکو

- ۵۶..... ابزار تأثیرگذار بر کارگران مهاجر ایرانی در باکو
- ۶۳..... تأثیر فضای فکری بر فعالیت مدنی کارگران ایرانی در باکو
- ۶۵..... تأثیرپذیری و انتقال آموخته‌ها به ایران
- ۷۱..... ستار قره‌داغی (ستار خان)
- ۷۳..... میرزا نورالله خان یکانی
- ۷۴..... میرزا غفارخان زنوزی
- ۷۵..... اسدالله غفارزاده اردبیلی
- ۷۶..... محمدصادق خان چرندابی
- ۷۷..... دراجی: نجانی
- ۷۷..... مشهدی باقرخان ارومیه‌ای
- ۷۸..... مشهدی محمداسکر، عمو اوغلو
- ۷۸..... تقی اف تبریز
- ۷۸..... تأثیر فکری باکو بر تجار مهاجر ایرانی
- ۷۸..... مهاجرت و تأثیرپذیری از فضای فکری باکو
- ۸۰..... تأثیرپذیری و حضور در فعالیت‌های مدنی در باکو
- ۸۲..... بازگشت تجار و حضور مستقیم در فعالیت سرطه‌خواهی
- ۸۳..... سعید خلیل‌زاده
- ۸۵..... کربلایی علی مسیو
- ۸۷..... آقا محمد یزدی
- ۸۸..... مشهدی حاجی خان ویجریه‌ای
- ۸۸..... حاجی خان قفقازی
- ۸۸..... تأثیر فکری باکو بر سایر اقشار ایرانی
- ۸۸..... دهقانان و روستائیان
- ۹۰..... روحانیون
- ۹۲..... نمایندگان مجلس

فصل سوم: مجاهدین قفقازی و مشروطه ایران.....	۹۸
هویت مجاهدین قفقازی فعال در انقلاب مشروطه.....	۱۰۰
مجاهدین قفقازی در آذربایجان.....	۱۰۲
میزان حضور مجاهدین قفقازی در آذربایجان.....	۱۰۲
نوع فعالیت و میزان تأثیرگذاری در آذربایجان.....	۱۰۵
- فعالیت نظامی.....	۱۰۵
- فعالیت غیر نظامی.....	۱۰۸
سرانجام مجاهدین قفقازی در آذربایجان.....	۱۱۶
مجاهدین قفقازی در گیلان.....	۱۲۰
میزان حضور مجاهدین قفقازی در گیلان.....	۱۲۰
نوع فعالیت و میزان تأثیرگذاری در گیلان.....	۱۲۲
سرانجام مجاهدین قفقازی در گیلان.....	۱۲۹
مجاهدین قفقازی در ایران.....	۱۳۰
میزان حضور مجاهدین قفقازی در تهران.....	۱۳۰
نوع فعالیت و میزان تأثیرگذاری در تهران.....	۱۳۲
- نوع فعالیت.....	۱۳۲
- میزان تأثیرگذاری.....	۱۳۷
سرانجام مجاهدین قفقازی در تهران.....	۱۳۸
مجاهدین قفقازی در خراسان.....	۱۴۰
فصل چهارم: تشکلات و اشخاص آزادی خواه باکو و تحولات مشروطه ایران.....	۱۴۲
حزب همت باکو و تحولات مشروطه ایران.....	۱۴۴
چگونگی تشکیل و نحوه فعالیت در باکو.....	۱۴۴
شعبات حزب و نحوه فعالیت انقلابی در ایران.....	۱۴۷
نقش همت در تشکیل و توسعه تشکلات های ایرانی.....	۱۴۸
حضور و فعالیت عناصر وابسته به همت در ایران.....	۱۵۱

- ۱۵۲..... محمدسعید اردوبادی
- ۱۵۵..... مشهدی عزیز بیگ اوف.....
- ۱۵۷..... سرگو اورجینیکیدزه.....
- ۱۵۹..... محمد امین رسولزاده.....
- ۱۶۶..... حزب اجتماعیون- عامیون باکو و تحولات مشروطه ایران.....
- ۱۶۶..... چگونگی تشکیل و نحوه فعالیت در باکو.....
- ۱۶۸..... ثبات حزب و نحوه فعالیت انقلابی در ایران.....
- ۱۷۱..... میزان تاثیرگذاری در تشکیل و توسعه تشکلهای ایرانی.....
- ۱۷۱..... - جرم ایالتی آذربایجان.....
- ۱۷۲..... ماز غیس تبریز.....
- ۱۷۳..... - سایر تشکلهای.....
- ۱۷۴..... روشنگری اجتماعی عامیون در میان افکار عمومی ایرانیان.....
- ۱۷۶..... حضور و فعالیت اعضای حزب در مشروطه ایران.....
- ۱۷۶..... حضور و فعالیت حیدرخان در ایران تا استبداد صغیر.....
- ۱۷۶..... تشکیل شعبات حزب اجتماعیون- عامیون باکو در ایران.....
- ۱۷۸..... حضور در میان متحصنین سفارت روس و راهنمایی آنان.....
- ۱۷۸..... ترور برخی از سران مستبد.....
- ۱۸۳..... کمک‌رسانی به مشروطه ایران، بعد از استبداد صغیر.....
- ۱۸۹..... خروج از ایران و حفظ رابطه با انقلابیون.....
- ۱۹۰..... انجمن خیریه ایرانیان باکو و انقلاب مشروطه ایران.....
- ۱۹۰..... تأسیس انجمن در باکو.....
- ۱۹۱..... نحوه حمایت انجمن از مشروطه ایران.....
- ۱۹۲..... زین‌العابدین تقی اوف باکویی و تحولات مشروطه ایران.....
- ۲۰۲..... فصل پنجم: مطبوعات چاپ باکو و تحولات مشروطه ایران.....
- ۲۰۴..... شرایط پیدایش جراید متعدد در باکو.....

۲۰۵.....	جراید چاپ باکو.....
۲۱۱.....	جراید باکو و انعکاس اخبار مشروطه ایران.....
۲۱۱.....	شیوه‌های انعکاس اخبار مشروطه در این جراید.....
۲۱۱.....	اخبار نوشتاری.....
۲۱۸.....	اخبار تصویری.....
۲۲۱.....	منابع خبری.....
۲۲۶.....	نگاه جراید باکو به تحولات مشروطه ایران.....
۲۲۶.....	دلایل آغاز و پیروزی انقلاب مشروطه از دید جراید باکو.....
۲۳۱.....	از آغاز انقلاب مشروطه ایران تا بمباران مجلس.....
۲۳۵.....	دور استعاره و تغییر و انقلاب آذربایجان.....
۲۳۹.....	فتح تهران و تحولات پس از آن.....
۲۴۲.....	روشنگری انقلاب و دین‌سردان مشروطه ایران.....
۲۴۲.....	انعکاس وضعیت انقلاب و راهنمایی آنان.....
۲۴۴.....	راهنمایی حکام و دولت‌مردان مشروطه.....
۲۴۸.....	میزان تأثیرگذاری در تحولات مشروطه ایران.....
۲۴۸.....	ورود جراید باکو به ایران.....
۲۵۱.....	میزان تأثیرگذاری جراید باکو بر جراید ایرانی ایران.....
۲۵۵.....	میزان تأثیرگذاری جراید باکو بر افکار عموم ایران.....
۲۶۱.....	ارزیابی نهایی.....
۲۶۴.....	تصاویر.....
۲۹۰.....	کتابنامه.....
۳۰۲.....	نمایه.....

مقدمه

با نگاهی به تحولات تاریخ جهان معاصر مشخص می‌شود که در کنار عوامل داخلی که ناشی از کنش و واکنش‌های درونی جامعه است، برخی عوامل بیرونی نیز در وقوع تحولات بزرگ مانند انقلابات سیاسی، نقشی غیر قابل انکار داشته‌اند. اهمیت عامل بیرونی به ویژه با در نظر گرفتن محدودیت‌های مالی، معنوی موجود و امکانات در دسترس مردمان یک واحد سیاسی عامل بشر به چشم می‌خورد. در وقوع و به ثمر نشستن یکی از مهم‌ترین انقلاب‌های تاریخ معاصر ایران یعنی انقلاب مشروطه، عوامل مردمی خارجیِ ماورای مرزها، مانند ارس یعنی بخش‌های شمالی آن که از دیرباز به نام اران خوانده می‌شد، ممتاز قلماز و بالاخص یکی از مهم‌ترین شهرهای مسلمان‌نشین آن باکو، اندکی پیش از وقوع انقلاب ۱۹۰۵ در روسیه، با رونق و توسعه اقتصادی و در نتیجه ترقی و کمری مردمان آن، جایگاه فکری مناسب و تأثیرگذاری در میان دیگر ملل دریند، کسب‌مازه و توسعه نیافته منطقه کسب کرده بود. روشنگران و آزادی‌خواهان این شهر با استفاده از آزادی‌های نسبی، امکانات مادی و پشتیبانی مالی برای دفاع از حقوق مسلمانان در قفقاز، ترکیه، ایران، آسیای مرکزی، مصر و هند، در برابر نیروهای استبدادی و استعماری و آگاه‌سازی آنان نسبت به حقوق خویش کمر همت بسته بودند. در این میان سرنوشت سیاسی ایرانیان و آزادی از قید استبداد، استعمار و جهالت، اهمیت زیادی برای آزادی‌خواهان شهر مذکور داشت و آنان در این مسیر، قدم‌های مثبت و بزرگی برداشتند.

ایران در اواخر قرن ۱۳ش، شاهد رویدادی بود که از آن به انقلاب

مشروطه تغییر می‌شود. دوره مشروطه و پس از آن از این نظر که فکر آزادی‌خواهی و مبارزه با حکومت استبدادی در میان ایرانیان به خصوص ساکنان جنوبی ارس که منطقه آذربایجان بود و از نظر هویت و فرهنگ و هنجارهای قومی کاملاً متفاوت از یکدیگر بودند، رسوخ کرد، دارای اهمیت ویژه‌ای است. در تقویت این رویه و طرز تفکر، عوامل زیادی مؤثر بودند که از آن جمله می‌توان به کانون‌های خارجی دخیل در انقلاب اشاره کرد. منطقه قفقاز و به ویژه شهر باکو، از جمله این کانون‌های خارجی تأثیرگذار می‌باشد. این شهر یکی از کانون‌های اصلی مدافع انقلاب مشروطه ایران به شمار می‌آید و از جهت صدور تفکر انقلابی، فعالیت مشروطه‌خواهان ایرانی در آن منطقه، پایه‌گذاری احزاب انقلابی، مشروطه‌خواه در ایران و هواداری اکثریت نشریات آن از مشروطه ایران و راهنمایی انقلابیون، بسیار حائز اهمیت می‌باشد. شناخت و تعیین جایگاه باکو در تغییر و تحولات انقلاب مشروطه ایران، به مثابه یکی از مسائل مهم تاریخ معاصر ایران شایسته تحقیق و بررسی است.

علی‌رغم چنین جایگاه و نقش چشمگیر شهر باکو در تحولات ایران به ویژه دوره مشروطه، در تحقیقات و پژوهش‌های مرتبط با مشروطه، که از سوی محققان داخلی و خارجی صورت گرفته است به این موضوع توجه چندانی نشده است. با احساس چنین خلأی در تحقیقات تاریخ معاصر ایران این پژوهش بر آن است تا به بررسی نقش شهر باکو در تحولات مشروطه ایران با تکیه بر منابع و اسناد مربوطه بپردازد.